

KUR'AN VE ŞİFA: İBN BÂDÎS ÖRNEĞİ

Mehmet Fatih DEDE

Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, mfatihdede@hotmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6659-6087>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 16/08/2024, Accepted / Kabul Tarihi: 14/11/2024
DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1534481>

Kur'an ve Şifa: İbn Bâdîs Örneği

Öz

İnsan, beden ve ruhtan müteşekkil yapısına bağlı olarak tarih boyunca en çok ihtiyaç hissettiği şeylerden biri hiç şüphesiz sağlıktır. Kişi zaman zaman bedenî veya ruhî kimi zaman da her iki tür hastalıklara birden duçar olabilmektedir. Bu hastalıklar nedeniyle kişinin yaşam şartları zorlaşır hatta hayatta kalması dahi imkansız hale gelebilir. Bu nedenle tarihe baktığımızda insanın sürekli olarak hem maddi hem de manevi şifa için uğraştığını; bunun için bedel ödemek durumunda kaldığını; bu konuda kendisine vaatte bulunanlara çok kolay bir şekilde inandığını ve bundan dolayı zaman zaman suistimale uğrayarak aldatılabildiğini de görmekteyiz. Bu konuya dinî yönden yaklaştığımızda Allah tarafından “şifâun lime fi's-sudûr” ve “şifâun ve rahmetun li'l-mu'minin” olarak tavsif edilen Kur'an-ı Kerim'in İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren şifa vesilesi olarak telakkî edildiğini görmekteyiz. Kur'an'da yer alan ve “şifa ayetleri” olarak adlandırılan ayetler, kendisinin şifa olduğunu ifade eden hadisler ve bazı sahabe uygulamaları nedeniyle Kur'an'ın hem maddi hem de manevi hastalıklara şifa olduğuna yönelik genel bir kabul vardır. Biz de bu çalışmamızda önce konu ile ilgili ayet ve hadisleri tespit edip “Kur'an'da şifa” konusunu ana hatlarıyla ortaya koyduktan sonra hem geleneğe hâkim olması hem de çağımızı bilmesi ve hayatı boyunca ıslah faaliyetleri için gayret etmiş olması hasebiyle bu konudaki değerlendirmelerinin önemli olduğuna inandığımız Cezayirli âlim ve ıslahatçı İbn Bâdîs'in İsrâ sûresinin 82. ayetinin tefsiri bağlamında konuya yaklaşımını ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Şifa, İstişfa, Rukye, İbn Bâdîs, Tefsiru İbn Bâdîs.

The Qur'an And Healing: The Example of Ibn Bâdîs

Abstract

One of the things that human beings have needed the most throughout history, depending on their structure consisting of body and soul, is undoubtedly health. From time to time, a person may be afflicted with physical or mental illnesses, and sometimes both. Due to these diseases, the living conditions of the person become difficult and even survival may become impossible. For this reason, when we look at history, we see that human beings are constantly striving for both material and spiritual healing; that they are ready to pay a price for this; that they easily believe those who promise them this, and that they can be deceived by being abused from time to time because of this. When we approach this issue from a religious perspective, we see that the Holy Qur'an, which is described by Allah as “şifâun lime fi's-sudûr” and “şifâun wa rahmetun li'l-mu'minin”, has been considered as a means of healing since the early periods of Islam. Due to the verses in the Qur'an, which are called “healing verses”, the hadiths expressing that the Qur'an itself is healing, and the practices of some Companions, it has been generally accepted that the Qur'an is a cure for both material and spiritual diseases. In this study, after first identifying the relevant verses and hadiths and outlining the subject of “healing in the Qur'an”, we will try to discuss the approach of the Algerian scholar and reformer Ibn Bâdîs, whose evaluations on this subject are important because of his knowledge of the tradition, his knowledge of our age, and the fact that he was engaged in reform activities throughout his life, in the context of the exegesis of verse 82 of Surah al-Isrâ.

Keywords: Commentary, Healing, İstişfa (ask for healing), Ruqya, Ibn Bâdîs, Tafsir Ibn Bâdîs.

GİRİŞ

İnsan, ayette de belirtildiği üzere yüce Allah tarafından “أَحْسَنَ تَقْوِيمٍ / en güzel şekilde” yaratılmıştır.¹ Ancak zaman içerisinde maddi ve manevi birtakım sebeplerle insanoğlunun çeşitli fizyolojik ve/veya psikolojik hastalıklara yakalanması da hayatın olağan akışı içerisinde müşahade edilen gerçeklerdendir. Burada önemli olan hastalıklardan önce, hastalık esnasında ve hastalıklardan sonra takınılan tavidir. Hayatın her alanında olduğu gibi bu konuda da müslümanlar için doğru davranış şeklinin esasları Kur'an'da mevcuttur.

Allah'ın insanlara son mesajı olan Kur'an-ı Kerim çok geniş kapsamlı bir kitap olması bakımından içinde pek çok konu ve kavram bulunmaktadır. Kur'an'ın doğru anlaşılıp hayata tatbik edilebilmesinin en önemli şartlarından biri de Kur'anî kavramların doğru bir şekilde anlaşılmasıdır. Müslümanlar, bu kavramları doğru anlayıp uyguladıkları dönemlerde dengeli bir hayat yaşamış ve dünyaya çok önemli değerleri kazandıran İslam Medeniyetini inşa etmeye muvaffak olmuşlardır. Ancak zamanla şekilciliğin ön plana çıkması ve İslam'ın ruhundan uzaklaşılmasıyla Kur'anî kavramlar yanlış anlaşılmaya ve dar kalıplarla değerlendirilmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde hurafeler ve batıl inançlar ortaya çıkmış ve maalesef giderek bunlar yaygınlaşmıştır.

Kur'an'da yer alan önemli kavramlardan biri de şifa kavramıdır. İnsanın en temel ihtiyaçlarından birinin sağlık olduğu göz önüne alındığında şifa kavramını doğru anlamının/anlatmanın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira insan ruh ve bedenden oluşan bir yapıya sahip olup mutlu bir hayat yaşayabilmek için hem maddi hem de manevi hastalıklardan uzak olması gerekir. Bu yönüyle şifa konusu suiistimale de açık bir alandır. İnsanoğlu bazen çeşitli hastalıklar karşısında ümitsizliğe düşüp kendini çaresiz hissedebilmektedir. Bazen de, cahillikten kaynaklı sebeplerle, insanlar şifa ararken aldatılmakta ve istismar edilebilmektedirler. Bu aldatma ve istismara ne yazık ki kimi zaman din de alet edilmektedir. Bu ise insanların zamanla dini yanlış tanımlarına, dinden ve o dine mensup olanlardan soğumaya hatta nefrete sebep olabilmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı Kur'anî bir kavram olan şifa kavramının doğru bir şekilde anlaşılıp anlatılması çok önemli hale gelmiştir.

Kur'an'a baktığımızda bazı ayetlerde şifadan bahsedildiğini ve Kur'an'ın şifa kaynağı olarak tavsif edildiğini görmektediriz. Biz de bu çalışmamızda şifa kavramını kısaca tahlil ettikten sonra Kur'an'da şifa ve Kur'an ile istişfa konuları üzerinde genel hatlarıyla durup konuyla ilgili hadislerle de yer vererek sünnetin de bu konudaki yerini aktararak konuyu ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağız. Daha sonra yakın dönemin önemli âlimlerinden olup ıslahatçılığı ve aksiyonerliği ile dikkat çeken ve Kur'an'ı baştan sona değil de kendi dönemine göre ihtiyaç hissedilen kısımlarını tefsir eden Abdülhamîd b. Bâdis'in (ö. 1359/1940) Kur'an ve Şifa konusuna yaklaşımını ele almaya çalışacağız.

1. İbn Bâdis'in Hayatı İlmî Şahsiyeti ve Eserleri

1.1. Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Tam adı Abdulhamid b. Muhammed el-Mustafa b. el-Mekkî b. Bâdis olan müellif 4 Aralık 1887² veya 1889'da Kosantîne'de dünyaya geldi. Berberî Sanhâce kabilesine mensup olan İbn Bâdis'in soyu Sanhâciye Devleti'nin kuruçusu olan Mu'iz b. Bâdis'e (ö. 1062) dayanır.³ İbn Bâdis de es-Sanhâcî nisbesi ile bazı yazılar yazmıştır.⁴ Bâdis ailesi sürekli olarak Cezayir'in önde gelen nüfuzlu ailelerinden olmuştur.⁵ Cezayir'in Fransa tarafından işgal edilmesinden sonra Fransızlar ile de iyi geçinen Bâdis ailesi bu dönemde çeşitli görevler de üstlenmiştir.⁶ Bizzat müellifin babası da Fransız idaresinde önemli mevkiler edinmiştir. Bu durum ailenin ekonomik ve sosyal yönden durumunu güçlendirmesine karşın bazı çevrelerin eleştirilerine ve bu aileye şüphe ile yaklaşmalarına sebep olmuştur.⁷

İbn Bâdis'in dedesi Mekkî b. Bâdis kadılık görevini icra eden ve İslam fıkına muttali biriydi. Müellifin babası

1 Et-Tîn, 95/4.

2 ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüdîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, ed-Dimaşkî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-Melâ'în, 2002), 3/289.

3 İbn Bâdis, Abdulhamid, *Âsârü İbn Bâdis* (b.y.: Dâru ve Meketbetü's-Şirketi'l-Cezâiriyyeti, 1388), 1/72; İbn Bâdis, Abdulhamid, *Tefsiru İbn Bâdis* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1995), 6.

4 Nimetullah Akın, “‘Abdul ‘Hamid bin Bâdis (1889-1940) Özelinde Cezayir Selefi Hareketi ve Hadis”, *EKEV Akademi Dergisi* XV/47 (2010), 215.

5 İbn Bâdis, *Âsârü İbn Bâdis*, 1/72; İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 6.

6 Mâzin Salâh Mutabbakânî, “İbn Bâdis, Abdülhamîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/354.

7 Sabri Hizmetli, “Cezayir’li Çağdaş Alim İbn Bâdis ve Yenilikçiliği”, *İslâmî Araştırmalar (Dergi)* VII/3-4 (1994), 223.

ise Kur'an hafızı olup Cezayir Yüksek Konseyi üyesiydi.⁸ Böyle bir ailenin ferdi olarak İbn Bâdis eğitime hafızlık yaparak başladı. Muhammed el-Mâdâsî'den Kur'an Eğitimi alan müellif küçük yaşta hafızlığını tamamladı.⁹ Eğitime yeni başladığı sıralarda babasının kendisine şöyle dediği nakledilir: "Ey Abdülhamid! Dünyana ben kefilim. Sen de benim ahiretimi kurtar. Allah'ın huzuruna açık alınla çıkabileceğim salih ve âlim bir evlat ol."¹⁰ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere babası, oğlunu dünyevi makamlara değil uhrevi makamlara yönelik yetiştirme gayretinde olduğunu söyleyebiliriz. Bunu, babasının -imkânlarının elvermesine rağmen- oğlunu, o dönemin elit tabakasının çoğunun yaptığı gibi, Fransız okullarına değil de İslâmî ve geleneksel eğitimin verildiği kurumlara yönlendirmesinden de anlayabiliriz.¹¹ Babası, hafızlığını tamamladıktan sonra oğlunu bu minvalde yetiştirmek üzere ilmi ve takvası ile meşhur olan, Ticânî Tarikatına mensup Ahmed b. Ebû Hamdân el- Venîsî'nin yanına gönderdi. İbn Bâdis Venisi'den 19 yaşına kadar Arapça, fıkıh, tefsir ve hadis dersleri aldı.¹² Müellife özel önem veren Venîsî irşat ve davet faaliyetlerini olumsuz etkileyebileceğinden hareketle kendisinden hayatı boyunca resmi görev almamasını ve ilmi "ekmek" için değil "ilim" için okumasını tavsiye etti.¹³

Temel eğitimini Venîsî'nin yanında tamamlayan müellif 1908'de Tunus'a giderek meşhur Zeytune Üniversitesi'ne kaydoldu. 1912 yılında buradan mezun olan İbn Bâdis Şeyh Muhammed Tâhir b. Âşûr, Muhammed en-Nahli, Tâhir el-Cezâirî, Hıdır b. Hüseyin, Muhammed Kürd Ali, Beşir Safer ve Muhammed Sadık en-Neyfer gibi âlimlerle tanışmış ve onlardan ders almıştır. Zeytune'deki eğitimi müellifin ufkunun genişlemesine ve ümmetin sorunlarına daha geniş açıdan bakmasına ve ıslahatçı kişiliğinin gelişmesinde önemli etkileri olmuştur.¹⁴ Mezun olduktan sonra bir yıl Zeytune'de ders veren müellif daha sonra Cezayir'e dönerek camilerde ders vermeye başladı.¹⁵ Aradığı ortamı bulamaması nedeniyle¹⁶ 1913'te ders vermeyi bırakıp hacca gitmek ve bu vesileyle ilmi ve fikrî görüşmeler yapmak üzere yolcuğa çıktı.¹⁷ Bu yolculuğu esnasında pek çok âlim ile görüşüp fikir alışverişinde bulunma fırsatı yakaladı. Hac dönüşü Suriye, Filistin ve Mısır'a da uğrayan müellif orada bulunan âlimlerle görüşerek İslâm âleminin meselelerini müzakere etti.¹⁸ Mısır'da Şeyh el-Muti'den ders okuyup icazet almış ve Ezher hocalarının dinî, edebî ve siyasi münazaralarına iştirak etmiştir.¹⁹

Hac ve Ortadoğu yolculuğunu tamamlayan İbn Bâdis tekrar Cezayir'e gelerek ders faaliyetlerine başlamak istemiştir. Camiler devletin yönetimini gasp etmiş olan sömürgecilerin kontrolünde olduğu için herhangi bir camide ders verebilmek resmi izne bağlıydı. Girişimleri sonucu el-Camiu'l-Ahda'da 1914'ten itibaren düzenli olarak ders vermeye başladı. Zamanla burası kendine has bir metodu olan ve Cezayir'in farklı bölgelerinden gelen talebelerle dolu bir okul haline geldi. Müellif buradaki derslerine, vefatından iki sene öncesine, 1938'e kadar 25 yıl boyunca devametti.²⁰

Müellif aynı zamanda basın-yayın faaliyetlerine de önem verip ıslah hareketi için bu vesileyi de kullanarak daha geniş kitlelere ulaşmaya çalıştı. Kendisi önce el-Müntekid adlı gazeteyi çıkardı. Bu gazete 8 ay sonra kapatılınca eş-Şihâb gazetesini çıkararak 1939'a kadar bu gazetede tefsir ve hadise dair yazılar kaleme aldı. İbn Bâdis kendisinin başkanlığında kurulan *Cezayir Müslüman Âlimler Cemiyeti* (Cem'iyetü'l-Ulemai'l-Müslimine'l-Cezairiyyîn) aracılığıyla da çeşitli gazeteler yayımladı.²¹

Hayatı boyunca sömürüye ve cehalete karşı mücadele eden İbn Bâdis, bir toplumun sömürge olmaya layık hale düştüğü için sömürge haline getirildiğini belirterek bu durumdan kurtuluşun yüksek bir ahlak ve irade ile mümkün olduğunu ifade etmiş ve sürekli olarak bunun için çabalamıştır. İkinci Dünya Savaşı başlayınca müellif gözetim altın-

8 İbn Bâdis, *Âsârü İbn Bâdis*, 11/73.

9 İbn Bâdis, *Âsârü İbn Bâdis*, 1/74.

10 Hizmetli, "Cezayir'li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği", 224.

11 el-Filâlî, Abdulaziz, *el-Beytu'l-bâdisî* (Tunus: Müessesetu eş-Şeyh Abdulhamid bin Bâdis, 2012), 13.

12 İbn Bâdis, *Âsârü İbn Bâdis*, 1/74.

13 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 6; Mutabbakânî, "İbn Bâdis, Abdülhamîd", 19/19/354.

14 İbn Bâdis, *Âsârü İbn Bâdis*, 1/75-76; İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 6-7.

15 Mutabbakânî, "İbn Bâdis, Abdülhamîd", 19/19/354.

16 Nuvayhız, Adil, *Mu'cemu A'lâmi'l-Cezâir min Sadri'l-İslâm ilâ hattâ'l-Asri'l-Hâdir* (Beyrut: Müessesetu Nuvayhız, 1980), 27-28.

17 Hizmetli, "Cezayir'li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği", 224.

18 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 7.

19 el-Medenî, Muhammed b. Abdunnasır, *et-Tefsir ve'l-mufessirun fi Garbi Afrika* (Suudi Arabistan: Dâru İbnu'l-Cevzi, 1426), 1/223; Hizmetli, "Cezayir'li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği", 224.

20 Hizmetli, "Cezayir'li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği", 224.

21 Ayrıntılı bilgi için bk. Akın, "Abdul Hamid bin Bâdis (1889-1940) Özelinde Cezayir Selefî Hareketi ve Hadis", 216; Hizmetli, "Cezayir'li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği", 226.

da tutularak zorunlu ikamete tabi tutulmuştur. İbn Bâdis işte bu zorunlu ikamet esnasında 1940 tarihinde 51 yaşında iken vefat etmiştir. Vefat günü, Cezayir bağımsızlığını kazandıktan sonra, “ilim günü” olarak ilan edilmiştir. Ayrıca kendisi hakkında çok sayıda makale ve kitap yazılmış tez çalışmaları yapılmıştır.²²

1.2. Eserleri

İbn Bâdis'in yaşadığı dönem şartları itibariyle telif ve tasnife pek müsait değildi. O şartlarda yaşayan bir âlimin önünde genel itibariyle iki seçenek vardı: 1. Kendi kabuğuna çekilip telif ve tasnif ile uğraşmak. 2. İrşat ve davet için sürekli aksiyon halinde olmak. Zira ülke işgal altındaydı. Sömürgeci Fransızlar şehirleri harap etmişti. Halk perişan durumdaydı. Sömürgeciler, insanların kalbinden İslam Dinini ve Arapçayı imha etmek için her türlü aracı kullanıyordu. İşte böyle bir ortamda İbn Bâdis kenara çekilip eser telif etmek yerine insan yetiştirmeyi, işgal döneminde doğan ve yetişen nesilleri uyandırmayı seçti.²³ Kendisi de bunu şu veciz ifadeyle dile getirmiştir: “Adam telif etmek eser telif etmemize engel oldu!”²⁴

İbn Bâdis'in makaleleri hikayeci/nakilci tarzda değildir. Müellifin çalışmaları halkı uyandırmaya, problemlere çözüm bulmaya ve bireylere kişilik kazandırıp nihayetinde ülke olarak bağımsızlığı kazanmaya yöneliktir.²⁵ Hayatı boyunca Fransız sömürgeciliğine karşı mücadele edip bu uğurda toplumu ıslah edip uyandırmaya çalışan İbn Bâdis çeyrek asırdan uzun bir süre tedris faaliyetinde bulunmuş ve düzenli olarak vaazlar vermiştir. Ayrıca kendi yayımladığı ya da yayımlanmasına destek olduğu gazete ve dergilerde yazılar kaleme almıştır. Bugün İbn Bâdis'in eserleri başlığı altında sıralanan çalışmalar müellifin derslerinden, vaazlarından, gazete ve dergilerde yayımladığı makalelerden İbn Bâdisin arkadaşları ve talebelerince derlenmiştir.²⁶ Ayrıca Cezayir Din İşleri Bakanlığı da müellifin çeşitli yerlerde yayımlanan eserlerini derleyerek bazı kitaplar yayımlamıştır.²⁷

Müfessirin bütün eserleri Ammar et-Talibî tarafından tasnif edilerek “Âsârü İbn Bâdis (İbn Bâdis: Hayâtuhu ve Asâruhu)” adıyla dört cilt halinde yayımlanmıştır. Talibî, İbn Bâdis'in eserlerini on yedi bölümde bir araya getirmiştir: 1. Tefsir, 2. Hadis, 3. et-Terbiyatu ve't-ta'lim 4. el-İslah ve's-sevratu dıdda'l-bida', 5. es-Siyasetu, 6. El-Berkiyyât ve'l-ihticâcât, 7. İctimâiyyât, 8. Hutab, 9. Şi'r, 10. Tarih, 11. el-Arab fi'l-Kur'an, 12. Terâcim, 13. el-Kıyasu'd-dini ve't-tarihî, 14. Rihelât, 15. Tatavvuru's-Şihâb, 16. es-Salatu ala'n-nebiyyi, 17. el-Fıkh ve'l- fetavâ.

İbn Bâdis'in Müstakil olarak neşredilen eserlerinden öne çıkanlar şunlardır:²⁸

1. Mecâlisi't-tezkîr min kelâmi'l- hakîmi'l-habîr: Tefsiru İbn Bâdis olarak bilinir. Tek cilt olarak yayımlanmıştır. Kur'an'ın bazı ayetlerine dair yapılan tefsirleri içerir. İbn Bâdis 25 yıl süreyle vermiş olduğu tefsir derslerini aynı zamanda eş- Şihâb adlı dergide makaleler halinde yayımlamıştır. Söz konusu makalelerin derlenmesiyle bu eser ortaya çıkmıştır. Kitap ilk olarak Muhammed Salih ve Tevfik Muhammed Şahin tarafından tahkik edilip 1948'de yayımlanmıştır.

2. Mecâlisi't-tezkîr min hadisi'l-beşirî'n-nezîr: İbn Bâdis'in uzun süre verdiği derslerden ve bu derslerin eş-Şihab dergisinde makaleler olarak yayımlanmasından ibarettir. Müellif bu ders ve makelelerinde Muvatta'da yer alan hadislerin şerhini yapmıştır. Kitap ilk olarak Cezayir Din İşleri Bakanlığı tarafından 1983 yılında neşredilmiştir.

3. el-Akâidi'l-islamiyye mine'l-âyâtî'l-Kur'aniyye ve'l-âhâdisi'n-nebeviyye: İbn Bâdis sahih akideye çok önem veriyordu. Özellikle yeni yetişen genç neslin sahih bir akideye sahip olmaları için gayret ediyordu. Bu kitap, kendisinin uzun yıllar boyunca öğrencilere vermiş olduğu derslerden derlenmiştir. Muhammed Salih tarafından çeşitli açıklamalar yapılarak neşredilmiştir.

4. Ricâlu's-selef ve Nisâuhu: Müellifin, eş-Şihâb dergisinde yazmış olduğu makalelerden derlenmiştir. Sahabeden başlayarak İslam tarihinde iz bırakmış şahsiyetlerin biyografilerini içerir. Muhammed salih ve Tevfik Muhammed

22 Mutabbakâni, “İbn Bâdis, Abdülhamîd”, 19/19/355.

23 Muhammed Avnoğlu, *Abdülhamid b. Bâdis'in Tefsir'inde Makâsidi Tefsir* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Marmamara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez, 2020), 21.

24 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 14; el-Medeni, Muhammed b. Abdunnasir, *et-Tefsir ve'l-mufessirun fi Garbi Afrika*, 1/224.

25 Hizmetli, “Cezayir’li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği”, 227.

26 Mutabbakâni, “İbn Bâdis, Abdülhamîd”, 19/19/325; Avnoğlu, *Abdülhamid b. Bâdis'in Tefsir'inde Makâsidi Tefsir*, 21.

27 Avnoğlu, *Abdülhamid b. Bâdis'in Tefsir'inde Makâsidi Tefsir*, 21-22.

28 Avnoğlu, *Abdülhamid b. Bâdis'in Tefsir'inde Makâsidi Tefsir*, 22-24; Hizmetli, “Cezayir’li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği”, 226-227; Akın, “Abdul ‘Hamid bin Bâdis (1889-1940) Özelinde Cezayir Selefî Hareketi ve Hadis”, 216; Mutabbakâni, “İbn Bâdis, Abdülhamîd”, 19/19/355; Kadir İltir, “Abdülhamid B. Bâdis'in Mecâlisü't-Tezkîr İsimli Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* X/20 (2023), 602-627.

Şahin tarafından derlenerek neşredilmiştir.

5. Kadâyâ Muasıra: Müellifin güncel fikhî problemlerle ilgili eseridir.

2. Kur'an ve Şifa

Kur'an-ı Kerim'in pratik bir tedavi yöntemi içermediği bilinen bir husustur. Seyyid Kutub'un da (ö. 1966) ifade ettiği gibi Kur'an teorik bir bilim kitabı değildir.²⁹ Ancak Kur'an'a baktığımızda “إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ” / Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir³⁰, “ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ” / Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”³¹, “تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ” / Bunlar, iyi davranan kimseler için rahmet ve doğru yol rehberi olan hikmetli Kitab'ın ayetleridir.”³² gibi ayetlerde Kur'an'ın, kendisini mutlak manada “hidayet” kaynağı olarak gösterdiğini görmekteyiz. Buradaki hidayet kavramına sadece dinî/uhrevî anlamları hamletmek doğru bir anlama şekli değildir.³³ Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) ve Beyzâvî'nin (ö. 685 / 1286) de belirttiği gibi hidayet, arzu edilene ulaştıran rehberliktir.³⁴ Kur'an da bize hem dünyada hem de ahirette iyiliği istememizi³⁵ bunun için gayret göstermemizi istediğine göre Kur'an'ın “hâdî” vasfını geniş çerçevede anlamının daha isabetli olacağını söyleyebiliriz. Buna bağlı olarak da hayatın her alanında olduğu gibi hastalık ve şifa konusunda da müminlerin, hastalıklardan önce, hastalık esnasında ve şifa bulup hastalıklardan kurtulduktan sonra doğru hareket tarzının temel ilkelerini Kur'an'da bulabileceklerini söylemek mümkündür.

2.1. Şifa Kavramı

Şifa kavramı “شَفَى / şefeye” kökünden türemiş bir masdar olup girdiği formlara ve birlikte kullanıldığı harf-i cerelere bağlı olarak sözlükte şu anlamlara gelir:

- » Hastalık durumunda tedavi amacıyla kullanılan ilaç, deva.³⁶
- » Hastalığı iyileştirmek, hastalıktan kurtulmak, iyileşmek.³⁷
- » Hastalıktan kurtarmak, afiyet vermek.³⁸
- » İtidale/normale dönmek.³⁹
- » Galip gelme ve hâkim olma.⁴⁰
- » Kin güdülen, düşmanlık beslenen birinden intikam almak ve bunun neticesinde yüreğin yatışıp ferahlaması.⁴¹
- » Düşmanın başına kötü şeylerin gelmesine sevinme.⁴²
- » Kenar, uç nokta ve sınır.⁴³

29 Seyyid Kutub, *Fi zılâli'l-Kur'an* (Kahire: Daru's-şurûk, 1991), 5/2626.

30 el-İsrâ, 17/9.

31 el-Bakara, 2/2.

32 Lokman, 31/2-3.

33 el-İsfahânî Râgıp, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), 1/60-62; Kutub, *Fi zılâli'l-Kur'an*, 5/2626; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak dinî Kur'an dili* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2015), 1/166-168; Yusuf Şevki Yavuz, “Hidâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/473.

34 Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-Tenzil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1407), 1/35; Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Tevîl*, ed. Muhammed Abdurrahman Maraşlı (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418), 1/36.

35 el-Bakara, 2/201.

36 Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 14/36.

37 İbn Manzûr, 11/436.

38 Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi* (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305), 4/1029-1030.

39 el- Cürçânî, Seyyid Şerif, *Kitâbu't-Ta'rifât* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403/1983), 127.

40 İbn Faris, Ebu'l-Huseyn Ahmet b. Zekeriya, *Mu'cemu Meğâyisi'l-Luğa*, nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1979), 3/199-200.

41 Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), 6/2394.

42 Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001), 11/290.

43 Râgıp, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an*, 11/436.

» Mecazi olarak cahilliği giderme anlamında da kullanılır.⁴⁴

Şifa kelimesinin çoğulu eşfiye ve eşâfi'dir.⁴⁵ Yine aynı kökten türeyen “müsteşfâ” sözcüğü mekân ismi olarak hastane anlamına gelmektedir. İstişfâ ise şifa talep etme, bir şeyi şifa bulmak amacıyla vesile olarak kullanmak demektir.⁴⁶ Teşeffî ise şifa bulmak anlamına gelir. Ayrıca bu sözcük intikam alma neticesinde hasıl olan yürek soğuması anlamında da kullanılır.⁴⁷ Şifa veren anlamına gelen Şâfi kavramı da Allah'ın isimlerinden/sıfatlarından biri olarak hadislerde zikredilmiştir.⁴⁸

Kur'an-ı Kerim'de konumuzla alakalı olarak “شفى” kökünden türemiş üç sözcük bulunmaktadır. Bunlardan “شفاء” kelimesi dört yerde⁴⁹ “يشفي”⁵⁰ ve “يشفين” sözcükleri ise birer defa Kur'an'da yer almaktadır.⁵¹ Ayrıca konuyla alakasız olarak “شفا / kenar-sınır” sözcüğü de aynı kökten türemiş bir kelime olup Kur'an'da yer almaktadır.⁵²

2.2. Kur'an ile İstişfa

İstişfa kelimesi “شفى” kökünden türemiştir. İstifal kalıbında türetilen bu sözcük şifa talep etme, bir şeyi şifa için kullanma anlamlarına gelmektedir.⁵³ Kur'an'ın, manevi hastalıklara şifa olduğu hususu zaten tartışılan bir konu değildir.⁵⁴ Burada asıl mesele Kur'an'ın maddi hastalıklara şifa olması konusudur.

İslam tarihine baktığımızda Hz. Peygamber döneminden itibaren genel olarak müslümanların, Kur'an'ı hem manevi hem de maddi şifa vesilesi olarak gördüklerini söyleyebiliriz. İslam toplumlarında oluşan bu kanaatin büyük oranda hadis rivayetlerine dayandığını söyleyebiliriz. Hadis rivayetlerine de baktığımızda Hz. Peygamber'in; içinde şirk olmaması kaydıyla rukyeye⁵⁵ izin verdiğini,⁵⁶ sahabeye Kur'an'ı rukye olarak kullanmalarında bir beis olmadığını belirttiğini görmekteyiz.⁵⁷

Konunun daha iyi anlaşılması için mevzu ile alakalı belli başlı hadislerle burada yer vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Meşhur hadis kitaplarında bu konu ile ilgili yer alan başlıca rivayetler şu şekildedir:

» “خَيْرُ الدَّوَاءِ الْقُرْآنُ / Devâların en hayırlısı Kur'an'dır”⁵⁸

» “İki şifa kaynağına sarılın: Bal ve Kur'an.”⁵⁹

» “Muhakkak ki bu Kur'an Allah'ın ipidir, Apaçık bir nur ve faydalı bir şifadır...”⁶⁰

» “Allah resulü ölüm hastalığındayken muavvizâtı (İhlâs, Felak ve Nâs Sûrelerini) okur ve üflerdi. Kendisi ağırlaş-

44 Adem Yerinde, “Şifa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/39/129.

45 Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414), 11/436.

46 Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn* (Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1988), 6/290.

47 Umar, Ahmed Muhtar Abdulhamid, *Mucemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muasirati* (Âlemu'l-Kütub, 2008), 2/1220.

48 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), 7/132.

49 Yunus, 10/57; el-Nahl, 16/69; el-İsrâ, 17/82; Fussilet, 41/44.

50 et-Tevbe, 9/14.

51 eş-Şuarâ, 26/80.

52 et-Tevbe, 9/109

53 Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, 6/290; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 11/436.

54 Ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb: et-Tefsîrû'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, 1999), 17/267-269; el-Beyzâvî, *Envârü'l-Tenzil*, 3/116; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999), 6/176; Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdullah el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meanî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesânî*, thk. Ali Abdülbârî Atiyye (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1415/1994), 6/132; Hayatî Aydın, “Şifa Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim (Kur'an'ın Şifa Olduğuna Dair Ayetler Üzerinde Bir Tefsir Denemesi)”, *EKEV Akademi Dergisi* XIV/42 (2010), 55-68.

55 İlyas Çelebi, “Rukye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/35/219-222.

56 Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyri'n-Nisâbü'rî Müslim, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki (Beyrut: Daru İhyâ'it-türâsi'l-arabiyye, t.s.), 4/1727.

57 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *El-Câmi'u's-sahih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), 7/133.

58 Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kâzvinî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Beyrut: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.), 2/1158.

59 Süleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, ts.), 2/1142.

60 en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-sahihayn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1411/1990), 1/741-742.

tığında ben bu sûreleri okur ve bereketi için ona, bereketini umarak, kendi eliyle meshederdim.”⁶¹

» “Allah resulü (s.a.v.) yakınlarında biri rahatsızlandığında muavvizâtı (İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleri) okuyup onlara üflerdi...”⁶²

» “Fâtiha’da her hastalığın (hadisteki ifade: داء) şifası vardır.”⁶³

» Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisine Fatiha okuyarak bir kabile reisini iyileştirdiğini ve o kişinin kendisine buna mukabil koyun etinden hazırlanmış yemek vermek istediğini beyan eden sahabeye “Fatiha’nın rukye olduğunu nerden bildin!? Onların verdiği alın ve bana da pay verin.” diye buyurmuştur.⁶⁴ Bu hadisin benzer bir versiyonunda 30 koyun karşılığında bu rukyenin yapıldığı ve Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu onayladığı rivayet edilmiştir.⁶⁵ Ebû Davud’un (ö. 275) Sünen’inde nakledilen bir hadiste ise bir sahibinin, delilikle malûl bir hastayı Fatiha okumak suretiyle iyileştirdiğini buna karşı hasta yakınlarının kendisine 100 tane koyun verdiği ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Bunu al, hak olan bir rukye karşılığıdır.” dediği nakledilmiştir.⁶⁶

Müfessirler açısından konuya yaklaştığımızda Kur’an’ın sadece manevi anlamda şifa olduğunu savunanların yanında Kur’an’ın maddi hastalıklara da şifa olduğunu ifade edip bunu temellendirmeye çalışanların olduğunu görmekteyiz. Örneğin Semerkandî (ö. 373/983) de hastalara Kur’an okunmasının hastaları iyileştirdiğini veya hastalığı hafiflettiğini tefsirinde beyan etmiştir.⁶⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye de (ö. 751/1350) bu konuda -özet olarak- şu görüşleri dile getirmiştir: “Kur’an maddi ve manevi bütün hastalıklara şifadır. Tıbbın, dengeli/sağlıklı beslenme, sağlığı muhafaza etme ve zararlı şeyleri uzaklaştırma şeklinde üç temel ilkesi vardır. Kur’an’da da insana bu ilkelerle ilgili yol gösteren ayetler vardır.”⁶⁸ Âlûsî “kalbin nuru kalıba yansır” diyerek manevi hastalıkların şifa bulmasının maddi hastalıklara şifa olacağına işaret etmiştir.⁶⁹ İbn âşûr (ö. 1973) İsrâ sûresinin 82. ayetini tefsir ederken bu ayetin, Kur’an’da kendisiyle hastalıklara ve ağrılara şifa elde edilecek ayetlerin bulunduğunu, söz konusu ayetlerin sahih hadislerde tespit edildiğini, Hz. Peygamberin uygulama ve takrirlerinin de bunu teyit ettiğini belirtmiştir.⁷⁰ Çağımızın önemli âlimlerinden Vehbe Zuhaylî de (ö. 2015) Kur’an’ın hem manevi hem de maddi hastalıklara şifa olduğunu sünnetin de bunu teyit ettiğini net bir şekilde dile getirmiştir.⁷¹

Buna karşın Hasan-ı Basri (ö. 110/728) “إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَعَلَ الْقُرْآنَ شِفَاءً لِمَا فِي الصُّدُورِ وَلَمْ يَجْعَلْهُ شِفَاءً لِمَاضِيكُمْ” / Allah, Kur’an’ı göğüslerde olana bir şifa kılmıştır. Hastalıklarınız için şifa kılmamıştır.”⁷² demek suretiyle Kur’an’ın yalnızca manevi hastalıklara şifa olduğunu söylediği rivayet edilmiştir. Reşid Rıza da (ö. 1354/1935) okuyan (rukye yapan) kişi kuvvetli imana sahip olup kendisine okunan (rukye yapılan) kişi de güzel bir itikada yani rukyenin şifa olacağına dair güçlü bir inanca sahip ise Fatiha ve diğer birtakım ayetlerin bazı hastalıklarda faydalı olabileceğini ancak söz konusu ayetin (İsrâ, 17/82) buna delalet etmediğini ifade etmektedir.⁷³

Yukarıda -örnek olması kabilinden- aktarıldığı üzere Kur’an’ın şifa oluşu ile ilgili müfessirler arasında farklı görüşler mevcuttur.⁷⁴ Burada asıl mesele Kur’an’ın hangi hastalıklara ve nasıl şifa olduğu; bunun doğru yönteminin ne olduğudur. Kanaatimize göre bu konuda doğru yaklaşım ve yönetime sahip olduğunda bu konuda insanlar aldatılamayacak ve istismarın önü kesilecektir. Ayet ve hadisleri bir bütünlük içinde ele aldığımızda doğru yaklaşım ve yöntemin -özetle- şu olduğu kanaatindeyiz: Herhangi bir hastalığa yakalanan kişi öncelikle kendi çağının şartlarına göre çare arayıp gerekli tedavileri uygulamalıdır. Kişi bu tedavileri uygularken ve uyguladıktan sonra dua etmeli ve

61 Buhârî, *Buhârî*, 1422/2001, 7/131.

62 Müslim, *Sahih*, 4/1723.

63 Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünen* (Sünen: Dâru’l-Muğni li’n-Neşri ve’t-Tevzi, 1412), 4/2122.

64 Müslim, *Sahih*, 4/1727.

65 Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998), 3/466.

66 Ebû Dâvûd, *Sünen*, 4/13.

67 Nasr b. Muhammed Ebû’l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîrû’s-Semerkandî el-Müsemma bi-Bahrû’l-Ulûm*, ed. Muhammed Mu’avviz (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1413), 2/326.

68 Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür’âi ed-Dimaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû’l-me’âd fi hedyi hayri’l-ibâd* (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1415/1994), 4/6, 322, 323.

69 el-Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 5/146.

70 Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: Dâru’d-tunusiyyeti li’n-neşr, 1984), 15/189-190.

71 Vehbe ez-Zuhaylî, *Et-Tefsîru’l-Münîr* (b.y.: Darul Fikir, 2018), 3/15/149-150, 154-155.

72 el-Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 6/132.

73 Muhammed b. Ali Reşid Rıza, *Tefsîru’l-menâr* (Hey’etu’l-misriyyetu’l-âmmetu li’l-kuttâb, 1990), 11/329-330.

74 Halil İbrahim Aydın, *Kur’an’ın Vastıfları Bağlamında Şifa Kavramı* (Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 236 vd.

Kur'an ile de istişfa etmelidir.⁷⁵ Buna karşın kişinin sadece rukye ile yetinip çağın tıbbî imkanlarını ihmal etmesi, Zuhaylî'nin tabiriyle, “dinin hakikatini idrak edememek ve Allah'ın tazim ettiği ilmin kudsiyyetini, âlimleri ve ilme tâbi olanların şanını heder etmektir.”⁷⁶ Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birincisi kişinin yaşadığı çağın tıbbî imkanlarından sonuna kadar istifade etmesidir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise kişinin Kur'an ile rukye yaparken bunu kazanç kapısına ve istismar aracına dönüştürenlere iltifat etmemesidir.

Kur'an'da şifa ayetleri olarak meşhur olan 6 ayet bulunmaktadır.⁷⁷ Bu ayetleri birer birer tefsir etmek ve bağlam-larına göre değerlendirmek takdir edileceği üzere çalışmamızın sınırlarını aşar. Ancak konu bütünlüğünü sağlamak ve ilgili ayetleri bir arada görmek için şifa ayetlerine ve meallerine yer vermek istiyoruz. Şifa ayetleri olarak şöhret bulan ayetler şunlardır:

1. يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مُوعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ / Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet gelmiştir.”⁷⁸

2. قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَبْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ / Onlarla savaşın ki, Allah onları sizin elinizle cezalandırsın, onları rezil rüsvâ etsin, sizi onlara karşı başarılı kılsın, inananların yüreklerine su serpsin.”⁷⁹

3. وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا / Biz Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o müminler için bir şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece ziyanını arttırır.”⁸⁰

4. وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ / Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi: Ayetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Arap olan birine yabancı dilden bir kitap, öyle mi! De ki: O, inananlar için bir rehber ve şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir sağırlık vardır, Kur'an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara çok uzaktan sesleniliyor.”⁸¹

5. ثُمَّ كُلِّي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ / Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!” Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamında bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.”⁸²

6. وَإِذَا مَرَضْتُ فَمَنْ يَشْفِينِي / Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur.”⁸³

Bu ayetlere siyak-sıbakı da göz önünde bulundurarak baktığımızda şifa ve türevlerinin ilk dört ayette manevi (ahlakî-dinî) şifa; son iki ayette ise maddi şifa, hastalıkların tedavisi ve ilaç manasında kullanıldığını görmekteyiz.

3. Tefsiru İbn Bâdis'te Kur'an ve Şifa

İbn Bâdis'in tefsirine baktığımızda müellifin, İsrâ Sûresinin 82. ayetini tefsir ederken bu konuya “Kur'an, Şifa ve Rahmettir” adlı özel bir başlık açtığını ve bu konuyu birkaç alt başlıkta ele aldığını görmekteyiz. Biz de müellifin bu konudaki görüşlerini eserdeki başlıklara paralel olarak aktarıp değerlendirmeye çalışacağız.

3.1. Ayetin Genel Tefsiri

İbn Bâdis, Kur'an ve şifa konusunu “وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا / Biz Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o müminler için bir şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece ziyanını arttırır.”⁸⁴ ayeti bağlamında ele almıştır. Müellif, ayeti genel manada tefsir ederken özetle şu açıklamaları yapar: Önceki ayette hakkın gelişinden ve batılın yok oluşundan söz edilmişti. Hakkın gelişinde ruh ve bedenlerin sağlığı ile genel hal ve

75 “<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/788/sifa-niyetiyle-kur-an-okumak-ve-okutmak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXR-n5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>”, (Erişim 16 Mayıs 2024).

76 Zuhaylî, *Tefsiru'l-Münir*, 3/15/155.

77 Bedreddin Muhammed b Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi ulumi'l-Kur'an* (b.y.: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957), 1/435-436.

78 Yunus, 10/57.

79 et-Tevbe, 9/14.

80 el-İsrâ, 17/82.

81 Fussilet, 41/44.

82 en-Nahl, 16/69

83 eş-Şuarâ, 26/80.

84 el-İsrâ, 17/82.

şartların iyileşmesi vardır. Hak buna vesile olur. Batılın yok oluşu da her türlü illetin ve hastalığın gidişi demektir. Zira batıl, bulunduğu yerde kötülöklere ve hastalıklara sebep olur. Bu ayette ise Kur'an'dan, Kur'an'ın içinde bulunan şeylerin şifa ve rahmet oluşundan söz edilmiştir. Bu ayette Kur'an'ın, hakkın kaynağı oluşuna, batılın sebep olduğu hastalık ve kötülöklere karşı şifa ve kendisine inanıp dört elle sarılanlara rahmet vesilesi olduğuna dikkat çekilmiştir.⁸⁵

Bilindiği üzere Kur'an parça parça indirilmiştir. Kur'an'ın nazil olan her bölümü müminlerin maddi ve manevi hastalıklarına şifa kaynağıdır. Ayrıca Kur'an müminler için rahmet yani en geniş manasıyla nimet kaynağıdır. Zira onlar Kur'an'ın helal dediğini helal; haram dediğini haram kabul edip Kur'an'da yer alan ilkelere uygun yaşayarak şifa ve rahmete nail olurlar. İman ve kabul yerine inkâr ve reddi seçerek en büyük zulmü yapanlar ise zulümlerinin büyüklüğüne mukabil büyük bir zarara uğrayacaklardır.⁸⁶

Şifa ve rahmet kelimelerinin nekre olarak gelmelerinin sebebi tazimdir. Bu sözcükler nekre olarak gelmekle Kur'an'ın, en geniş manasıyla şifa ve rahmet kaynağı olduğu aktarılmıştır.⁸⁷

Şifa sözcüğünün rahmetten önce gelmesinin sebebi tahliyenin/arınmanın öncelikli oluşudur. Zira arınmak önceliklidir. Hastalık ise insan için bir eksiklik. Kişinin evvela şifa bulması ardından diğer nimetlere/rahmete erişmesi daha anlamlı olur.⁸⁸

Müellifin bu ayetle ilgili yorumlarında dikkat çeken hususlardan biri de şudur: Ayetin kafirler hakkında nazil olması, onun bazı konularda müşriklerle ortak vasfa sahip müminlere tatbikine engel değildir. Zira bir sıfat kötüyse kötüdür. O sıfata sahip olan kişinin mümin veya müşrik olması çok da önemli değildir. Kişi müslüman da olsa kendisine ayetler hadisler ve şer'î hakikatler okunup izah edildiğinde buna karşı çıkarsa, gaflete düşerse veya amel konusunda ağırdan alırsa bunu her yaptığında günah kazanır ve kafirler kadar olmasa da zarara düşer. Bu da zarar olarak kişiye yeter!⁸⁹

İbn Bâdis bu ayeti tefsir ederken Kur'an'ın şifa oluşuna işaret eden başka ayetlerin de olduğunu dile getirip bu ayetlerden şu ikisine yer verir:

“يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ” / Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet gelmiştir.”⁹⁰

“وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ ۖ وَهُمْ عَنْهُمْ غَمٌّ ۚ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُونَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ” / Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi: Ayetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Arap olan birine yabancı dilden bir kitap, öyle mi! De ki: O, inananlar için bir rehber ve şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir sağırılık vardır, Kur'an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara çok uzaktan sesleniliyor.”⁹¹

Müellif -bu ayetleri de göz önünde bulundurarak- şu izahları yapar: Bu ayetlerin tümü Kur'an'ın, başkalarına değil sadece inananlara şifa olduğunu belirtir. Yunus sûresinde “لِمَا فِي الصُّدُورِ” / göğüslerde-kalplerde olan için” şeklinde bir takyid/sınırlandırma söz konusudur. Bunun nedeni Kur'an'ın öncelikli amacının insanları hidayete erdirmeye hedefidir. Kalpler inancın, imanın merkezidir. Kur'an'da kalpleri batıl itikatlardan kurtararak onlara şifa olur. Zaten Kur'an'ın şifa oluşundan kastedilen ilk mana da budur. Kişinin kalbi batıl itikatlardan kurtulup hak akide ile dolsa ve insan o akideye uygun bir yaşam sürse kişi kemal mertebelerinde yükselmeye başlar. Böyle bireylerden teşekkül eden toplum da terakki eder.⁹²

Bu ayetteki takyid Kur'an'ın ruhlara, kötü ahlaka ve bedensel hastalıklara şifa olmadığı anlamına gelmez. Zira Fussilet ve İsrâ sûrelerinde Kur'an'ın şifa oluşu mutlak olarak zikredilmiştir. İnsanın ahlakı, kalbindeki akideye dayanır. Ahlak, akideden neşet eder. Kur'an, kişiyi sahih akideye ulaştırmak sûretiyle kötü ahlaktan kurtarıp ahlak-ı hamide dediğimiz güzel bir ahlaka sahip olmasını sağlar.⁹³

85 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 141.

86 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 142.

87 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 142.

88 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 142.

89 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 146.

90 Yunus, 10/57.

91 Fussilet, 41/44.

92 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

93 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

Yunus sûresinde Kur'an'ın şifa oluşuna dair takyid Kur'an'ın kimi durumlarda bedenî hastalıklara da şifa olmasına münafı değildir. Zira diğer ayetlerde Kur'an'ın şifa oluşu ıtlak üzere zikredilmektedir.⁹⁴ Bunu, ilgili başlıklarda daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

3.2. Hastalıklar ve Şifaları

Hastalıklar ruhî ve bedenî olmak üzere iki kısma ayrılır. Ruhi hastalıklar da aklî ve nefsî hastalıklar olarak iki bölümden oluşur. Donuk bir bakış açısı, fasit idrak, körü körüne taklit ve haktan şüphe etmek akli hastalıklardandır.⁹⁵

Nefsî hastalıklar da ahlakın bozulması ve kişinin alçak/aşağı sıfatlarla muttasıf olmasıdır. Ameller de ahlak ve şahsi vasıflara tabidir. Kişinin ahlakı ve genel evsafı iyi oldukça amelleri de güzelleşir. Bunun aksi de geçerlidir.⁹⁶

Kur'an-ı Kerim insanları ayetlere bakmaya, ayetler üzerinde tefekkür ve tedebbür etmeye, ayetlerden ibret almaya davet eder. İnsanlar bunu yaptığı takdirde Kur'an'da yer alan hüccetler sayesinde sahih bir idrake, doğru anlama melekesine sahip olacak; körü körüne taklitten ve batıl akideden kurtulacaklardır. Kur'an, içerdği kat'i burhanlarla insanları şüphelerden kurtaracak ve onlara hakkı net bir şekilde gösterecektir.⁹⁷

Kur'an ayrıca kötü ahlakı ve bu ahlaka sahip kişilerin çirkinliklerini de açıklamış ayrıca bu ahlaka sahip olmanın neticelerini de ortaya koymuştur. Buna karşılık olarak da güzel ahlakı, güzel ahlaka sahip olmanın büyük faydalarını ve güzel sonuçlarını da izah etmiştir. Bu da Kur'an'ın nefsî ve aklî hastalıklara olan şifasıdır. Kur'an akideyi tashih edip güzel ahlakı kazandırarak insanların ruhî yönden şifa bulmalarını sağlamaktadır.⁹⁸

Kur'an, bireyin yanı sıra topluma da şifadır. Zira Kur'an, hukuka, adalete, insanlar arası ilişkilere ve toplumu yönetmeye dair kendi içinde barındırmış olduğu ilkelerle toplumsal hastalıklara da bir şifa kaynağıdır.⁹⁹

3.2.1. İnanç ve Ahlakın Şifası

Akide ve ahlakın şifa bulması amellerin ve dolayısıyla da toplumun şifa bulması demektir. Kur'an'ın neredeyse her ayetinde akide ve inanca dair hastalıkların şifası ile ilgili bir şeyler mevcuttur. Kim bunların şifasını Kur'an'dan ve Kur'an'a râcî' olan nebevi hadislerden başka yerde ararsa hastalıkları arttırmaktan başka bir şey yapmamış olacaktır. Batılı ülkelere baktığımızda güçlerine, mahkemelerine, darağaçlarına ve zindanlarına rağmen toplumları insanın tüylerini ürpertecek olaylarla ve cinayetlerle doludur. İslam'ın gerçek manada uygulandığı yerde ise bir sekine vardır. Bunun nedeni ise yönetimin Kur'an ilacı ile tedavi edilmiş olmasıdır. Böylece tam bir toplumsal şifa meydana gelmiştir.¹⁰⁰

3.2.2. Bedenlerin Şifası

Müellif, Kur'an'ın şifa ve rahmet oluşuna dair kitabında ayırdığı bölümde çeşitli yerlerde Kur'an'ın şifa oluşuyla ilgili kastedilen öncelikli mananın akide ve ahlak ile ilgili hastalıkların şifası olduğunu; ancak bu durumun Kur'an'ın bedeni hastalıklara şifa olamayacağı anlamına gelmediğini bilakis ayetlerdeki mutlak ifadelerden Kur'an'ın bedeni hastalıklara da şifa olabileceğini belirtmiştir.¹⁰¹ Kendisi bu konudaki görüşlerini serdetmeden evvel konuyla ilgili olarak hadisleri aktarır ve görüşlerini bu şekilde temellendirir. Zira Kur'an'ı en iyi şekilde anlayan ve yaşayan kişi Hz. Peygamberdir. Kendisi Kur'an ile istirka ettiğine ve bunu yapan sahabenin fiillerini takrir ettiğine göre Kur'an bedenî hastalıklara da şifadır.¹⁰²

İbn Bâdis konuya dair kendi yorumlarına yer vermeden önce konuyla ilgili olarak şu hadislere kaynaklarını da zikrederek yer verir:

94 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

95 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

96 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

97 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

98 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143.

99 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143-144.

100 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 144.

101 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 143, 146.

102 İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 144.

- » Allah yaratmış olduğu her hastalığın devasını da yaratmıştır.¹⁰³
- » Her hastalığın bir devası vardır. Kim o devayı Allah'ın izni ile bulursa şifa bulur.¹⁰⁴
- » Hz. Aişe şöyle dedi: Peygamber (s.a.v.) yatağına girdiği vakit İhlâs Felak ve Nâs sûrelerini okuyup avuçlarına üfler, elleriyle yüzünü ve vücudundan ulaşabildiği yerleri meshederdi. Hasta olunca benden bunu yapmamı istedi.¹⁰⁵
- » Bir grup sahabi bir sefere gittiler. Nihayet bunlar Arap kabilelerinden birinin topraklarına yakın yerde konaklayıp onlardan kendilerini misafir etmelerini istediler. Fakat o kabile bunları konuk etmekten imtina etti. Bu sırada o kabilenin lideri zehirli bir hayvan tarafından sokuldu. Kabîle halkı ellerinden gelen her şeyi denemelerine rağmen bir türlü liderlerini iyileştiremediler. Bunun üzerine kabile halkından bazıları kendilerine yakın yerde konaklayan gruptan yardım istemeyi teklif ettiler. Bunun üzerine sahabenin yanına gidip durumu anlatarak kendilerine yardımcı olup olamayacaklarını sordular. Sahabeden biri "Ben rukye yaparım. Ancak siz bizi misafir etmediğiniz için ben de karşılığında bir şey belirlemeden rukye yapmayacağım." dedi. Bunun üzerine kabile halkı ile sahabe belli sayıda koyun karşılığında anlaştılar ve birlikte kabile reisinin yanına gittiler. Sahabi Fatiha sûresini okuyup adamın üzerine üflemeğe başlayınca hasta "yularından kurtulmuş hayvan misali" hareketlenip ileri geri yürümeye başladı ve kendisinde hiçbir hastalık kalmadı. Kabile reisi kendilerine söz verildiği üzere koyunların verilmesini söyledi. Sahabeden bazıları bu koyunların taksimini isteyince rukye yapan kişi "Vallahi bu durumu Hz. Peygamber'e sormadan bunları bölüştürmeyeceğiz." dedi. Durum Hz. Peygamber'e aktarılınca şöyle buyurdu: "Fatin ha'nın rukye olduğunu nasıl bildin! İsabet etmişsin. Bölüştürün ve bana da bir pay yapın."¹⁰⁶

İbn Bâdis bu hadisleri aktardıktan sonra şu ifadeyi kullanır: "Daha önce aktardıklarımızdan Kur'an'ın birey ve toplum için şifa olduğu sabit olmuştu. Bu hadisler ile de Kur'an'ın bedenler için de şifa olduğu sabit oldu."¹⁰⁷

3.3. Bedenî Hastalıkların Tıp ve Kur'an ile Tedavi Edilmesi

Hız. Peygamber'in sîretine baktığımızda kendisinin hasta olduğu zamanlarda günün imkanları nispetinde tıbbî olarak tedavi olmaya çalıştığını, bunu insanlara da tavsiye ettiğini; bunun yanında şifa amaçlı olarak Kur'an ile rukye yaptığını ve yapanları da onayladığını görmekteyiz. Bu iki tavır arasından bir çelişki değil aksine bir denge söz konusudur.¹⁰⁸ Bu denge günümüz için de bize yol göstericidir. Zira insan nur âleminden bir ruh ve madde âleminden bir bedenden oluşan bir varlıktır. Allah, hikmeti gereği peygamberi aracılığıyla, hastalıkları tedavi ederken maddi ve manevi ilaçları bir arada kullanmayı bize öğretti. Maddi ilaçlar bedene münasip iken manevi ilaç hükmündeki Kur'an ayetleri de ruh için uygundur. Zira bu ayetler ile kişinin kalbi tatmin olur, güçlenir ve canlanır. Ayrıca ayetler ile gelen itminan hissi sayesinde hastalıklardan kaynaklanan elem azalır ve bazı durumlarda Allah'ın izniyle hastalığa şifa da olur. Bütün bunlar ayetler ve ayetleri izah sadedinde olan hadislerle sabittir.¹⁰⁹

3.4. Kur'an İle İstişfada Denge

Günümüz toplumuna baktığımızda bazı insanların maddi tedaviye çok önem verip sahih rivayetlerle varid olan hadislerde ifade edildiği şekilde ayet ve dualarla istişfayı ihmal ettiklerini ve bu şekilde -ayetleri inkâr edenler gibi hüsranda olmasalar da- kendilerini büyük bir hayırdan mahrum bıraktıklarını görmekteyiz. Diğer taraftan ise bazıların maddi tedaviyi ihmal ettiklerini, insanları da o şekilde yönlendirdiklerini ve rukye ile tedavide aşırıya kaçtıklarını hatta sünnetin dışına çıktıklarını, bunu geçimlerini sağlamak üzere iş haline ve gelir kapısına dönüştürdüklerini görmekteyiz. Bu insanlar rızık temini için bir vesile olarak çeşitli şeyler uydurup bidate düşecek şekilde Kur'an'ı kullanarak Kur'an'ın indirilişinin asıl amacı olan inanç, ahlak ve toplumsal hastalıklarla ilgili olan şifasını unuttular. Bu şekilde davrananlar işi zorlaştırmış, sünnete muhalefet etmiş ve büyük bir tehlikeye düşmüşlerdir. Bahsettiğimiz iki grup da hatalı davranış içerisinde dirler.¹¹⁰

Bu konuda dengeli olan tutum ise şudur: Kişi maddi hastalıkları için imkân ve şartlar nispetinde tıbbî olarak tedavi

¹⁰³ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 144.

¹⁰⁴ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 144.

¹⁰⁵ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 144.

¹⁰⁶ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 145.

¹⁰⁷ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 145.

¹⁰⁸ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 145.

¹⁰⁹ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 145.

¹¹⁰ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 145.

olmalı bunun yanında da Hz. Peygamber ve sahabeyi örnek alarak Kur'an ile rukye yapmayı da ihmal etmemelidir. Rukye yaparken de sahih sünnete tabi olmalı o rivayetlere göre amel etmelidir.¹¹¹

Sonuç

Kur'an-ı Kerim, insanlara indirilen son ilahî kitap olması hasebiyle her çağa ve her insana hitap eden evrensel bir kitaptır. Kendisine inanan ve mucibince amel edenlere dünya ve ahiret saadetini vaadeden Kur'an, insanları söz konusu mutluluğa ulaştıracak başlıca prensipleri barındırmaktadır. Bu prensipler, Kur'an'ı tatbik, tebliğ ve tebyin ile görevli olan Hz. Peygamber tarafından en güzel şekilde uygulanmış ve izah edilmiştir.

İnsanları dünyada ve ahirette mutluluğa eristirecek temel hususlardan biri de en geniş manasıyla şifadır. Maddi manada şifa insanların bu dünyada mutlu olmalarına vesile olurken manevi şifa da insanların hem bu dünyada hem de ahirette saadete erişmelerini mümkün kılar. İnsanoğlu muzdarip olduğu bedenî hastalıklardan kurtulduğu ve hastalık olmaksızın yaşadığı vakit nasıl mutlu oluyorsa itikadi, ahlâkî ve ruhî hastalıklardan şifa bulduğu zaman da aynı şekilde, hatta maddi hastalıklara nispeten daha fazla, mutlu ve huzurlu olur. İşte Kur'an tam da bu noktada şüpheye yer bırakmaksızın kendisini çok net bir ifade ile “şifa ve rahmet” kaynağı olarak göstermektedir.

Kur'an'ın, maddi hastalıklara şifa olması hususu çeşitli yönlerden çok tartışılmışsa da, küfür, şirk, nifak, haset, kibir, kin, riya, kalp katılığı, kötü zan, günah işleme ve muhtelif sebeplere bağlı olarak oluşan suçluluk psikolojisi, endişe, ümitsizlik, gerlim, korku vb. manevi hastalıklara şifa olduğu müsellem bir hakikattir. Kur'an'a inanan ve orada yer alan ilkelere göre hayatını sürdüren; hata ettiği zaman da usulüne uygun bir şekilde tövbe edenler manevi hastalıklardan Allah'ın izniyle şifa bulacağı muhakkaktır.

Kur'an manevi hastalıklara şifa olduğu gibi bedeni hastalıklara da şifa vesilesidir. Zira şifa ayetleri olarak isimlendirilen ayetlerin ikisinde Kur'an'ın şifa oluşu mutlak olarak zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in sünnetine baktığımızda da Hz. Peygamber'in Kur'an ile istişfa ettiğini ve sahabenin bu yöndeki uygulamalarını onayladığını görmekteyiz. Ancak her konuda olduğu gibi bu konuda da dengeli bir tutum ortaya koyan Hz. Peygamber hasta olduğu vakit sadece Kur'an ile istişfa etmemiş aynı zamanda dönemin tıbbî imkânları nispetinde tedavi olmaya da çalışmış ve sahabeye de bunu tavsiye etmiştir.

İslam âlemi açısından oldukça sıkıntılı bir dönemde yaşayan ve hayatı boyunca İslam'ın bu sıkıntılara çare olacağına inanıp bu anlamda mücadele eden ve sahih İslam akidesini topluma anlatmaya çalışan İbn Bâdis de önemine binaen tefsirinde bu konuya özel bir başlık açmış ve bu konuda Kur'an'ın ne demek istediğini -bize göre oldukça isabetli bir şekilde- ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken de hadislere müracaat etmiş ve şahsi izahlarını da ekleyerek Kur'an'ın “şifa ve rahmet” oluşunun ne manaya geldiğini ve bunun günlük hayata yansımalarının nasıl olacağını somut bir şekilde ortaya koymuştur.

İbn Bâdis'e göre Kur'an hem maddî hem de manevî hastalıklara şifadır. Ancak Kur'an'ın gönderilmesinin temel ve öncelikli amacı manevi hastalıkları tedavi etmektir. Müellife göre Kur'an'ın tedavisini amaçladığı öncelikli hastalıklar akidevî hastalıklardır. Zira bu hastalıklara bağlı olarak ahlâkî ve ictimaî hastalıklar ortaya çıkmakta ve bu da hayatı yaşanmaz hale getirmektedir. Müellife göre ahlak, inanca bağlıdır. İnancı fasid olan kişilerde ahlâkî hastalıklar zuhur eder. Bu tür bireyler çoğaldığı zaman ise artık toplumsal hastalıklar ortaya çıkar. Kur'an ise akidevî hastalıkların yegâne şifasıdır. Kim bu hastalıkların şifasını Kur'an ve Kur'an'ın açıklayıcısı konumundaki sünnetten başka yerde ararsa hastalıklarını arttırmaktan başka bir şey yapmamış olacaktır.

Müellife göre Kur'an bedenî hastalıklara da şifadır. Bu husus ayetlerdeki ıtlaktan anlaşıldığı gibi konuya dair hadisler ile de sabittir. Ancak burada sünnete tabi olmalı ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dengeli tutumu örnek alınmalıdır. Buna göre kişi yaşadığı dönemin tıbbî imkânlarına göre tedavi olmaya çalışmalı bunun yanında da dua etmeli ve Kur'an ile rukye yapmalıdır. Bu konuda İbn Bâdis bize göre oldukça önemli bir uyarıda bulunmaktadır: Kur'an ile bedenî hastalıklara şifa aranırken Kur'an'ın gönderilişinin asıl amacı unutulmamalı ve manevi hastalıklar da Kur'an ile tedavi edilmelidir. Ayrıca kişi hasta olduğunda rukye ile yetinmeyip mutlaka tıbbî tedavileri de yaptırmalı; Kur'an ile şifa ararken bu işi gelir kapısına dönüştürenlere iltifat etmemeli ve onların tuzağına düşmemeye dikkat etmelidir.

¹¹¹ İbn Bâdis, *Tefsiru İbn Bâdis*, 145.

Kaynakça

- Akın, Nimetullah. “‘Abdul ‘Hamid bin Bâdis (1889-1940) Özelinde Cezayir Selefi Hareketi ve Hadis”. *EKEV Akademi Dergisi* XV/47 (2010), 213-224.
- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdullah el-. *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî. thk. Ali Abdülbâri Atiyye. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.*
- Asım Efendi. *Kâmus Tercümesi. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1. Basım, 1305.*
- Avnoğlu, Muhammed. *Abdülhamid b. Bâdis'in Tefsir'inde Makâsidi Tefsir. İstanbul: Marmara Üniversitesi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tez, 2020.*
- Aydın, Halil İbrahim. *Kur'an'ın Vasıfları Bağlamında Şifa Kavramı. Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.*
- Aydın, Hayati. “Şifa Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim (Kur'an'ın Şifa Olduğuna Dair Ayetler Üzerinde Bir Tefsir Denemesi)”. *EKEV Akademi Dergisi* XIV/42 (2010), 55-68.
- Beyzâvî, Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer el-. *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl. ed. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. Beyrut: Dârü İh-yâi'l-Türâsi'l-Arabî, 1418.*
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şâhih. nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.*
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *El-Câmi'u's-sahih. nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.*
- Çelebi, İlyas. “Rukye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/219-222. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.*
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-. *Sünen. Sünen: Dâru'l-Muğni li'n-Neşri ve't-Tevzi, 1. Basım, 1412.*
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'aş es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, ts.*
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-Muhîd. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1420/1999.*
- Ebû Nasr el-Cevherî, Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî. *Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabîyye. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987.*
- Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce. *Sunenu İbn Mâce. 2 Cilt. Beyrut: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabîyye, ts.*
- Ebû'l-Leys es-Semerkandî, Nasr b. Muhammed. *Tefsîrüs-Semerkandî el-Müsemma bi-Bahrü'l-Ulûm. ed. Muhammed Mu'avviz. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413.*
- el- Cürçânî, Seyyid Şerif. *Kitâbu't-Ta'rifât. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403/1983.*
- el-Filâlî, Abdulaziz. *el-Beytu'l-bâdisî. Tunus: Müessesetu eş-Şeyh AbdulHamid bin Bâdis, 2012.*
- el-Medenî, Muhammed b. Abdunnasır. *et-Tefsir ve'l-mufessirun fî Garbi Afrika. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru İbnu'l-Cevzi, 1. Basım, 1426.*
- en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1411/1990.*
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî el-. *Tehzîbu'l-Luğa. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-'Arabî, 2001.*
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrûddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, ed-Dımaşkî. *el-A'lâm. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.*
- Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-Ayn. 8 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988.*
- Hizmetli, Sabri. “Cezayir’li Çağdaş Alim İbn Badis ve Yenilikçiliği”. *İslâmî Araştırmalar (Dergi) VII/3-4 (1994), 223-236.*
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Taḥrîr ve't-tenvîr. Tunus: Dâru'd-tunusiyyeti li'n-neşr, 1984.*
- İbn Bâdis, Abdulhamid. *Tefsiru İbn Bâdis. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1995.*
- İbn Bâdis, Abdulhamit. *Âsârü İbn Bâdis. 4 Cilt. b.y.: Dâru ve Mektebetü's- Şirketi'l-Cezâiriyyeti, 1. Basım, 1388.*
- İbn Faris, Ebu'l-Huseyn Ahmet b. Zekeriya. *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa. nşr. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1979.*
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşkî el-Ḥanbelî. *Zâdû'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd. 5 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994.*
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânu'l-'Arab. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414.*
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab. nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. 6 Cilt. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.*
- İltir, Kadir. “Abdülhamid B. Bâdis'in Mecâlisü't-Tezkîr İsimli Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* X/20 (2023), 602-627.
- Kutub, Seyyid. *Fi zılâli'l-Kur'an. 6 Cilt. Kahire: Daru's-şurûk, 17. bsk., 1991.*

- Mutabbakânî, Mâzin Salâh. "İbn Bâdis, Abdülhamîd". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 19/354-356. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.*
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyri-en-Nisâbü'rî. Sahihu Müslim. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-türâsi'l-arabiyye, t.s.*
- Nuvayhız, Adil. Mu'cemu A'lâmi'l-Cezâir min Sadri'l-İslâm ilâ hattâ'l-Asri'l-Hâdir. Beyrut: Müessesetu Nuvayhız, 2. Basım, 1980.*
- Râgıp, el-İsfahânî. el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.*
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-. Mefâtihu'l-Gayb: et-Tefsîrû'l-Kebîr. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.*
- Reşid Rıza, Muhammed b. Ali. Tefsîru'l-menâr. 12 Cilt. Hey'etu'l-mısriyyetu'l-âmmetu li'l-kuttâb, 1990.*
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ et-. es-Sunen. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.*
- Umar, Ahmed Muhtar Abdulhamid. Mucemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muasirati. 4 Cilt. Âlemu'l-Kütub, 1. Basım, 2008.*
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Hidâyet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 17/473-477. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.*
- Yazır, Muhammed Hamdi. Hak dîni Kur'ân dili. 9 Cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1. bsk., 2015.*
- Yerinde, Adem. "Şifa". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39/129-131. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.*
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-Tenzîl. Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-'Arabî, 1407.*
- Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b Abdullah ez-. el-Burhan fî ulumi'l-Kur'ân. 4 Cilt. b.y.: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1957.*
- Zuhayli, Vehbe ez-. Et-Tefsiru'l-Münîr. 10 Cilt. b.y.: Darul Fikir, 14., 2018.*
- "<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/788/sifa-niyetiyle-kur-an-okumak-ve-okutmak-caiz-midir?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ-8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>", Erişim 16 Mayıs 2024. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/788/sifa-niyetiyle-kur-an-okumak-ve-okutmak-caiz-midir?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d>,*

Extended Abstract

One of the things that human beings have needed the most throughout history, depending on their structure consisting of body and soul, is undoubtedly health. From time to time, a person may be afflicted with physical or mental illnesses, and sometimes both. Due to these diseases, the living conditions of the person become difficult and even survival may become impossible. For this reason, when we look at history, we see that human beings are constantly striving for both material and spiritual healing; that they are ready to pay a price for this; that they easily believe those who promise them this, and that they can be deceived by being abused from time to time because of this. When we approach this issue from a religious perspective, we see that the Holy Qur'an, which is described by Allah as "şifâun lime fi's-sudûr" and "şifâun wa rahmetun li'l-mu'minin", has been considered as a means of healing since the early periods of Islam. Due to the verses in the Qur'an, which are called "healing verses", the hadiths expressing that the Qur'an itself is healing, and the practices of some Companions, it has been generally accepted that the Qur'an is a cure for both material and spiritual diseases. In this study, after first identifying the relevant verses and hadiths and outlining the subject of "healing in the Qur'an", we will try to discuss the approach of the Algerian scholar and reformer Ibn Bâdîs, whose evaluations on this subject are important because of his knowledge of the tradition, his knowledge of our age, and the fact that he was engaged in reform activities throughout his life, in the context of the exegesis of verse 82 of Surah al-Isrâ.

As stated in the verse, man was created by Allah Almighty "in the most beautiful way". However, it is a fact of life that human beings suffer from various physiological and/or psychological diseases due to a number of material and immaterial reasons over time. What is important here is the attitude before, during and after illnesses. As in every aspect of life, the Qur'an provides the principles of correct behavior for Muslims.

The Holy Qur'an, God's last message to mankind, is a book of great scope and contains many subjects and concepts. One of the important concepts in the Qur'an is the concept of healing. Considering that one of the most basic needs of human beings is health, it becomes clear how important it is to understand/explain the concept of healing correctly. Because human beings have a structure consisting of soul and body, and in order to live a happy life, they need to be free from both material and spiritual diseases. In this respect, the subject of healing is also an area open to abuse. Human beings can sometimes despair and feel helpless in the face of various diseases. Sometimes, due to ignorance, people can be deceived and abused while seeking healing. Unfortunately, religion is sometimes used as a tool in this deception and abuse. This can cause people to misrecognize religion over time, and to dislike and even hate religion and its followers. For all these reasons, it has become very important to understand and explain the Qur'anic concept of healing correctly.

When we look at the Qur'an, we see that healing is mentioned in some verses and the Qur'an is described as a source of healing. In this study, after briefly analyzing the concept of healing, we will briefly dwell on the issues of healing in the Qur'an and the Qur'an and the Qur'an, and we will try to outline the issue by including the hadiths on the subject and the place of the sunnah in this issue. Then, we will try to discuss the approach of 'Abd al-Hamîd b. Bâdîs (d. 1359/1940), one of the important scholars of the recent period, who attracted attention with his reformism and actionism and who interpreted the Qur'an not from the beginning to the end, but the parts that were needed according to his period.

One of the conclusions we have reached as a result of our study is that the Qur'an is a means of healing physical diseases as well as healing spiritual diseases. Ibn Bâdîs, who lived in a very troubled period for the Islamic world and who believed that Islam would be the remedy for these troubles throughout his life, and who struggled in this sense and tried to explain the true Islamic aqeedah to the society, opened a special title in his tafsîr on this subject due to its importance and revealed what the Qur'an means in this regard - in our opinion, quite accurately. In doing so, he referred to the hadiths and added his personal explanations to explain concretely what it means for the Qur'an to be "healing and mercy" and how this can be reflected in daily life.

According to Ibn Bâdîs, the Qur'an is a cure for both material and spiritual diseases. However, the main and primary purpose of sending the Qur'an is to cure spiritual diseases. Moral and social diseases arise due to these diseases, which make life unlivable. According to the author, morality depends on faith. Moral diseases arise in people whose beliefs are false. When such individuals multiply, social diseases emerge. The Qur'an, on the other hand, is the only cure for spiritual diseases. Whoever seeks the cure for these diseases elsewhere other than the Qur'an and the Sunnah, which is the explanatory tool of the Qur'an, will do nothing but increase their illnesses.

According to the author, the Qur'an is also a cure for physical diseases. This is evident from the verses as well

as the hadiths on the subject. However, the Sunnah should be followed here and the balanced attitude of the Prophet should be taken as an example.